

Слободан Релић
Момчило Петровић

СРПСКО ПРАВОСЛАВЉЕ

Друго, измењено и допуњено издање

 Laguna

Copyright © 1989, Слободан Рељић, Момчило Петровић
Copyright © 2020 овог издања, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

СРПСКО
ПРАВОСЛАВЉЕ

САДРЖАЈ

О хришћанству	13
О Исусу из Назарета	14
О православљу	15
Православне цркве у свету	18
Патријаршије у православном свету	18
Архиепископије у православном свету	20
Православна црква у дијаспори	22
Обележја Српске православне цркве	23
Извори православне вере	24
О православном веровању	28
Символ вере	30
Учење о човеку	31
Особености српског православља	34
 Освећена места за богослужење	 37
Храм	37
Основни типови храмова	39
Унутрашњост православног хришћанског храма	40
Црквени прибор (утвари)	47
Капела	51
Звоник	51
Гробље	52
Знаци и радње при молитви	52

Икона	59
Сликање иконе	62
Технике црквене иконографије	64
Сликање Св. крста (ставрографија)	66
Сликање Св. Тројице	68
Сликање Богородице	71
Сликање светитеља Старог завета	71
Сликање светитеља Новог завета	72
Иконостас	75
Мошти и реликвије	75
Општа богослужења	79
Свакидашња	79
Литургија	81
Делови литургије	81
Седмична богослужења	86
Годишња богослужења	86
Богослужбена лица	87
Услови за ступање у свештенство	88
Црквенослужитељи	90
Организација Српске православне цркве	90
Српска православна црква	93
Црквена тела у СПЦ	94
Црквене одежде	95
Монаштво	99
Појам и постанак монаштва	99
Услови за ступање у монаштво	101
Права и дужности монаха	104
Губитак монаштва и његове последице	105

Поседна богослужења	107
Свете тајне	107
Света молитвословља	121
Смрт и сахрана верника	122
Парастос	124
Задушнице	124
Благосиљање и резање колача	124
Благосиљање кољива	125
Благосиљање темеља куће	125
Благосиљање нове куће или стана	126
Освећење разних предмета	126
Православље у кући	127
Пост	131
Црквени празници	133
Непокретни празници	134
Божих	134
Нова година	136
Богојављење	137
Свети Сава	137
Света Три јерарха	138
Сретење	139
Благовести	139
Ђурђевдан	140
Св. равноапостолни цар Константин и царица Јелена	140
Рођење св. Јована Крститеља – Ивањдан	140
Св. апостоли Петар и Павле – Петровдан	141

Свети Илија – Илиндан	142
Преображење Господње	143
Успеније Пресвете Богородице	144
Усековање главе Св. Јована Крститеља	144
Рођење Богородице	145
Воздвижење часног крста – Крстовдан	145
Преподобна мати Параскева – Света Петка	146
Свети великомученик Димитрије – Митровдан..	147
Сабор Светог архангела Михаила	147
Ваведење Пресвете Богородице	148
Свети Никола – Никољдан	149
Покретни празници	149
Цвети	149
Велики петак	150
Ускрс	151
Вознесење Господње – Спасовдан	152
Света Тројица – Духови	152
Српски светитељи	155
Слављење Славе	161
Порекло обичаја	161
Наслеђивање славе	162
Славски обред	163
Слављење у модерним условима	164
Српска православна црква кроз историју	165
Време Ђирила и Методија	165
Време архиепископије (1219–1346)	167

Српска патријаршија до доласка Турака (1346–1439)	181
Химна Светом Сави	186
Патријаршија под турском влашћу (1435–1766) ..	188
Губитак и повратак самосталности (1766–1879) и коначно уједињење 1920. године	195
Српска црква у Војводини	200
Српска црква у Босни и Херцеговини	204
Српска црква у Далмацији и Боки которској	207
Српска црква у Црној Гори	211
Српска црква у Старој Србији и Македонији.	214
Уједињење Српске православне цркве 1920. године	216
Српска црква ван земље	225
Два раскола и решења	227
Српски архиепископи и патријарси	232
<i>Литература</i>	235
<i>О ауторима</i>	239

О ХРИШЋАНСТВУ

Најраспрострањенија религија данас је хришћанство. Као „идеологија“ европске цивилизације, оно вековима има и највећи утицај на односе у свету.

У шта верују хришћани?

Крајње поједностављено: Исус из Назарета, иначе син Божји, родио се на земљи пре око 2.000 година, од чисте девице Марије, законите жене дрводеље Јосифа. Исус (у преводу „спаситељ“) је Христос (у преводу „помазаник“) и на земљу је дошао да спасе људе од пропасти на коју су осуђени због своје грешности. Зато је себе принео као жртву на крсту, а онда васкрсао и отишао на небо своме оцу. Ипак, наговестио је свој други долазак на земљу, када ће судити и живима и мртвима.

Овome ваља додати и једно од богословских тумачења: „Хришћанска вера је Христово знање о најважнијим тајнама бића и живота, које знање људи могу примити само веровањем у Њега, а не својим сопственим напорима.“ Дакле, не знати него веровати у тајне „о којима само Исус има право знања“, и то о Богу, анђелима,

људској души, о стварању и крају света, о човековом греху и спасењу, о царству Божјем као крајњем циљу човековог земаљског живота, о последњем суду и о вечном животу.

О Исусу из Назарета

О Исусу из Назарета мало има историјских података. Списи његових следбеника сакупљени су, а затим канонизовани у Нови завет. Иначе, досад нису нађени други записи хроничара који би говорили о Исусу и његовом животу.

Због пописа становништва који су Римљани правили пре два миленијума, Јосиф дрводеља из Назарета и његова жена Марија морали су да пођу у мало место Витлејем поред Јерусалима. Тамо, у једној пећини, Марија се породила. Мушком детету дали су обично јеврејско име – Исус.

О његовом детињству и дечаштву се готово ништа не зна. Као тридесетогодишњак почео је да проповеда у Галилеји. Тада су Јевреји, који себе сматрају изабраним Божјим народом, очекивали појаву Месије. На грчком „Месија“ каже се „Христос“ (дакле – „помазаник“).

Исус је проповедао с променљивим успехом код књижевника и фарисеја. У његовом случају је важила она изрека да нико није постао пророк у свом селу. Исус је с највише неповерења дочекиван управо у околини града Назарета. Ипак, прочуо се по проповедима о љубави међу људима и чудима која је чинио. У Кани, на свадби неког сиромашка, када је нестало вина, обичну воду је претворио у то племенито пиће, истеривао је зле духове

из тела грешних људи, на обали Галилејског језера једном је са неколико риба нахранио хиљаду људи, а свог је пријатеља Лазара из Витаније подигао из мртвих. Ускоро је имао групу следбеника.

После његових ватрених проповеди у јерусалимском храму, по захтеву јеврејских свештеника, ухапсили су га Римљани. Римски прокуратор Понтије Пилат осудио га је на смрт. Казна је извршена на суров али тада уобичајен начин – разапињањем на крст. Трећи дан Исус, син Божји, васкрсао је – „узео се на небо“. Четрдесет дана потом указивао се својим ученицима, а неким као што је Неверни Тома показао је и своје ране. Од тада је на небу „и седи с десне стране Оца“.

О православљу

Историја хришћанске цркве може се поделити на три периода.

Први период – од рођења Исуса Христа до 313. године, када је римски цар Константин Велики хришћанима дао право да слободно шире своју веру. Овај период познат је под називом „рана црква“.

Други период – од 313. до 1054. године, дакле до „великог раскола“, када се одвајају источна – Православна црква и западна – Римокатоличка.

Трећи период – од 1054. до данас. У том периоду свакако најзначајнији догађај датира из XVI века, када је дошло до отцепљења протестаната од Римокатоличке цркве.

„Велики раскол“ је, у ствари, само врхунац сукоба између Истока, Византије – цариградског патријарха и

Запада, Рима – римског папе. Тај сукоб је интензивно трајао од IX века. Историчари кажу како је то био „спор црквено-правне и црквено-политичке природе, чак се може рећи да су тај спор припремиле, па и појачале културно-националне разлике између грчког истока и латинског запада“. У хришћанству су биле мале догматске и литургистичке разлике између Истока и Запада. Међутим, како су црквено-политичке борбе нарастале, тако су се и разлике продубљивале. Тако је свуда остало забележено да је измена осмог члана „символа вере“ (познате под именом „филиокве“), начињена на Западу, била један од главних повода раскола. Наиме, општеприхваћеној догматској констатацији да Дух свети „од Оца исходи“ на Западу су самовољно додали – не само од Оца него од Оца и Сина. Био је то вековима употребљив повод за бескрајне расправе. Разлике су се умножавале да би се све завршило 1054. године, „када су узајамним проклетством једни друге искључили из црквене заједнице“. Анатеме су важиле све до 1964. године. Коначно су их обострано скинули васељенски патријарх Атинагора I и римски папа Павле VI.

Црква која је после раскола географски остала на истоку названа је „ортодоксна“. Тачан превод те грчке речи је „правоверна“. Ипак, „без довољно очигледних разлога“, преведена је у словенским језицима као „православна“. „Отуд се целокупна њена наука и дух назива православљем.“

Прва особина ње православља је да „строго чува континуитет црквене вере и црквеног устројства“. Догматским одлукама седам васељенских сабора, од којих је последњи одржан 787. године у Никеји, ништа се суштински ново нити додаје нити одузима. Како би то

један руски теолог рекао: „Реч ’православље’ у источној употреби значи ’право величање’ Бога.“ Православни богослов Соловјев је такође тврдио како је „интегрална истина коју је открио Исус Христос сачувана само у Православној цркви, која у будућности треба да постане савршена, универзална и да уједини човечанство“. Неки као суштину православља наводе да оно „не захтева спољашње потчињавање већ тежи да ’изнутра препороди душу људску’. Јер царство Божје не долази видљивим путевима него тајанственим ’препорођајем унутрашњег човека“.

Друга особина је саборност или католичност, што значи да је православље окупљање у вери, љубави и слободи. „Осећање свејединства са свим члановима цркве свих времена.“ Црква је једна, саборна и недељива. При томе, „за православно религијско сазнање карактеристичан је мистички или интуитивни пут или пут срца, чистог срца“.

Трећа особина православља је децентрализована организација. Православна црква издељена је на поједине аутокефалне (самосталне) помесне цркве. Оне су самосталне административно, црквено, правно и финансијски. Често се распростирање аутокефалних цркава поклапа са територијама на којима живе поједини народи. Ипак, аутокефалност не значи и духовно разједињавање, јер аутокефална црква не може да мења „догме, морално учење, литургику и опште каноне“.

У православном свету нема патријарха који је надређен свим поглаварима аутокефалних цркава. Цариградски патријарх, прозван и васељенски, само је „први међу једнаким“.

Православне цркве у свету

Православне цркве се деле на *аутокефалне* и *аутономне*. Прве су, у јурисдикцијском погледу, сасвим независне, док су друге повезане с неким од православних аутокефалних цркава.

Уређене су „синодално“. На челу им је Свети синод, или збор свих епископа. „Први међу једнаким“ је патријарх. Он има највећи углед и одлучујућу реч у управљању црквом. Врховну власт има васељенски сабор.

Патријаршије у православном свету

Цариградска васељенска патријаршија. Има седиште у грчкој четврти Фанар у Цариграду. Поглавар носи титулу „архиепископа Константинопоља, Новог Рима и васељенског патријарха“. Под њеном управом је пет епархија у Турској, део северне Грчке, нека грчка острва, манастири на Атосу и све грчке епархије изван Грчке – у Америци, Аустралији, средњој и западној Европи.

Александријска патријаршија. Обухвата државе у северној, централној и јужној Африци, а богослужбени језици су грчки, арапски и неки афрички језици. Поглавар носи титулу „папе и патријарха града Александрије, Либије, Пентаполиса, Етиопије и целе Африке“; он је „отац отаца, пастир пастира, велики свештеник великосвештеника, тринаести међу апостолима и судија васељене“.

Антиохијска патријаршија. Поглавар носи титулу „патријарха града Антиохије, Сирије, Арабије, Цилиције (Киликије), Грузије, Месопотамије и целог Истока“. Верници су православни Арапи из Сирије, Либана, Ирака, Ирана, Кувајта, Саудијске Арабије и делова Турске. До почетка последњих ратова у арапском свету имала је око два милиона верника: половина је живела у Сирији, око пола милиона у Либану, а пола милиона расељено је по свету, највише у САД. Богослужбени језици су грчки и арапски, а у дијаспори енглески, шпански и португалски.

Јерусалимска патријаршија. Обухвата укупно 37 храмова и један манастир у Јордану, 17 храмова у Израелу, 11 у Палестини и 24 манастира у самом Јерусалиму. Поглавар носи титулу „патријарха светог града Јерусалима, целе Палестине, Сирије, Арабије, Трансјорданије, Кане галилејске и светог брда Сиона“. У њеном саставу је и аутономна *Синајска архиепископија*, која обухвата православне хришћане окупљене око манастира Свете Катарине, основаног у VI веку у подножју Мојсијеве Горе.

Московска патријаршија. Пре револуције имала је 50.000 отворених цркава и преко хиљаду манастира, а у совјетско време тај број је био пао на двадесетак. После распада Совјетског Савеза битно се променила њена улога у друштву и у свету. Данас има око 800 манастира. Поглавар носи титулу „патријарха Москве и целе Русије“. Богослужбени језик је рускословенски.

Српска патријаршија. Чине је једна архиепископија, четири митрополије и 34 епископије. У њеном саставу

налази се *Православна охридска архиепископија* са статусом аутономне цркве. Поглавар носи титулу „архиепископа пећког, митрополита београдско-карловачког и патријарха српског“. Богослужбени језици су црквенословенски, српски и у САД енглески.

Румунска патријаршија. Поглавар носи титулу „патријарха румунског, управитеља Цезареје и Кападокије, митрополита влашког и архиепископа букурештанског“. Богослужбени језик је румунски.

Бугарска патријаршија. Поглавар носи титулу „митрополита софијског и патријарха целе Бугарске“. Богослужбени језик је црквенословенски.

Грузијска патријаршија. Поглавар носи титулу „архиепископа Мчета, митрополита Тифлиса и католикоса-патријарха грузијског“. Богослужбени језици су старогрузијски и црквенословенски.

Архиепископије у православном свету

Кипарска архиепископија. Поглавар носи титулу „архиепископа Нове-Јустинијане и целог Кипра“. Њено седиште је у Никозији (Нова-Јустинијана). Богослужбени језик је грчки.

Православна аутокефална црква Грчке. Поглавар носи титулу „архиепископа Атине и целе Грчке“. Седиште је у Атини, а богослужбени језик је грчки.

Пољска православна црква. Поглавар носи титулу „митрополита варшавског и целе Пољске“. Верници су углавном Украјинци, Руси и Белоруси, а богослужбени језици су црквенословенски и пољски.

Православна црква у Албанији. Поглавар носи титулу „архиепископа Тиране и целе Албаније“. Пре него што су албански комунисти увели атеизам, око 20 одсто становништва ове земље је било православно. У Бостону постоји Албанска православна црква Америке са десетак хиљада верника.

Православна црква чешких земаља и Словачке. До договорног распада ЧССР звала се Православна црква у Чехословачкој. Њено седиште је у Прагу у Чешкој и у Прешову у Словачкој. Богослужбени језици су црквенословенски, чешки, словачки и украјински.

Православна црква Америке. Поглавар носи титулу „архиепископа Њујорка и митрополита целе Америке и Канаде“. Ова црква је 1970. године добила аутокефалност од Руске митрополије. Неке православне цркве јој не признају аутокефалност него је сматрају самоуправном црквом у саставу Руске православне цркве. У САД, Канади и Мексику живи милион верника.

Православна црква Украјине. Добила је аутокефалност од васељенског патријарха, и у државном регистру је званично уписана под називом Кијевска митрополија Украјинске православне цркве. Међутим, Руска православна и неке друге Цркве, између осталих и СПЦ, не признају овакав њен статус.

Аутономна црква Финске. Поглавар носи титулу „архиепископа Карелије и целе Финске“, а богослужбени језици су црквенословенски и фински.

Аутономна јапанска црква. Поглавар носи титулу „архиепископа Токија и митрополита целог Јапана“. Има око 35.000 верника, а у саставу је Московске патријаршије. У 19. веку основао ју је руски мисионар Св. Никола Касаткин.

Аутономна црква у Кини. Настала је 1956, када јој је Московска патријаршија дала самосталност. Има петнаестак хиљада верника.

Православна црква у дијаспори

Дијаспоре су делови матичних цркава које формирају исељеници из православних земаља.

Северна Америка. Има око 1.600 парохија. Под Цариградском патријаршијом је 840, под Аутокефалном црквом Америке 413, под Антиохијском патријаршијом 120 и под Српском патријаршијом око стотину. У Северној Америци постоји седам теолошких факултета, више манастира и око пет милиона верника.

Западна Европа. Има око милион православних имиграната, од којих је половина у Немачкој, затим Великој Британији, Француској, Шведској.

Јужна Америка. У Латинској Америци живи преко пола милиона православних, од којих већина признаје

цариградског патријарха. Највише их је у Бразилу, па у Аргентини и Чилеу.

Аустралија. Има више од 250.000 православних. Две епархије су под Руском црквом, а по једна под Цариградском и Српском патријаршијом. На Новом Зеланду су Цариградска патријаршија и Српска црква.

Азија. Антиохијска и Јерусалимска патријаршија имају неколико епархија. Православне мисије постоје у Кореји, Индији, Филипинима, Индонезији и у Хонгконгу.

Обележја Српске православне цркве

Застава је тробојка, црвено-плаво-бела (одозго наниже) са златним крстом и огњилима.

Грб је, уз неке измене, грб бивше Карловачке митрополије: на патријаршком плашту порфирне боје, украшеном двоструким крстом с десне и архијерејским жезлом с леве стране, у средини штит са златном архијерејском круном над њим; на плавој горњој половини штита с десне стране је кула Св. Саве у Хиландару, а с леве стране црква манастира Пећке патријаршије, обе беле боје; на белој доњој половини у средини је златан крст са четири једнака крака и по једним златним огњилом у сваком углу крака.

Службени језик Српске православне цркве је „српски са писмом ћирилицом“. По специјалној одлуци Светог архијерејског синода, од овога се може одступити у изузетним случајевима, али само у унутрашњој употреби.